

De jezuïeten als bruggenbouwers tussen Oost en West

Annemieke Klijn

*conservator Kunst en Erfgoed Commissie en universitair
docent Faculty of Arts and Social Sciences*

Odin Essers

conservator Bijzondere Collecties Universiteit Maastricht

5 oktober 2020

De context

- Thema van de Maand vd Geschiedenis: 'Oost - West'
- 'De jezuieten als bruggenbouwers tussen Europa en China'
- De band van de Sociëteit van Jezus met zowel Maastricht als de UM:
 - eerste jezuietencollege in Maastricht (1575)
 - Jezuietencollectie als basis van de bibliotheek (1973)
 - het jezuietenklooster als huisvesting - bij de start van de medische faculteit (1974)
 - internationale oriëntatie

Het Canisianum aan de Tongersestraat, begin jaren 1970. In het midden de barokke inrijpoort van Huis Vilain XIII. Linksboven een toren van de Heilig Hartkerk

https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Overzicht_van_de_koetspoort_en_de_voorgevel_aan_de_Tongersestraat_-_Maastricht_-_20382999_-_RCE.jpg
(CC BY-SA 4.0)

Opzet

1. De Jezuietencollectie
2. De jezuieten als bruggenbouwers tussen West en Oost
3. Bijzondere 'China-boeken' uit de Jezuietencollectie
4. De jezuieten en het beeld van China

1. De Jezuietencollectie

- Wat is zo bijzonder aan de Jezuietencollectie?
- Welke Bijzondere Collecties hebben we?
- De reisboeken over China

De catalogisering is driemaal ter hand genomen en tot een goed einde gebracht. In 1875 door pater van Santen samen met de latere professor in het kerkelijk recht pater Exler, die toen nog scholastiek was. Zij vervaardigden een alfabetische en systematische catalogoog, beide in grote schrijfboeken.³⁶ De tweede keer heeft de ziekelijke pater Jos. Houben (geen bibliothecaris, maar 'reorganisator bibliothecae' volgens de provinciecatalogoog) zeven jaar lang tot aan zijn dood in 1915 gewerkt aan het ordenen en catalogiseren van de bibliotheek. Hij stelde ook een systematische catalogus samen, geschreven in twee zware folianten, en een alfabetische auteurs-catalogoog op kaartjes in laden. Geheel alleen heeft hij gewerkt, van de vroege morgen tot de late avond, met een blauw sloofje voor, in ruimtes die 's winters wegens brandgevaar niet verwarmd konden worden. 'Hij kroop over de vloer, klauterde op de hoge ladders, kriebelde met eigen, niet al te fraaie hand de grote vellen en de kaartjes der catalogi vol, sorteerte, schifte, deelde in, gaf het boek een plaats, merkte het, tekende het, en slikte eindeloos veel stof'.³⁷ In 1937 is de catalogisering onder de energieke leiding van Adrianus de Wilt (1899-1960) voor de derde maal aangepakt.³⁸ Meer dan tien jaar is door vele handen aan deze hoofdwoordencatalogus ge-

Houben, A. H. H. (1982). Voormalige jezuïetenbibliotheken in maastricht, een kleine bibliotheekgeschiedenis. Campus Liber, (1982), Pp. [429]-444, (1982), P. [429]-444.

Doorkijk in de oude bibliotheek van de Jezuïeten aan de Tongersestraat te Maastricht, vóór de nieuwbouw, ca. 1930.

Houben, A. H. H. (1982). Voormalige jezuïetenbibliotheeken in maastricht, een kleine bibliotheekgeschiedenis. Campus Liber, (1982), Pp. [429]-444, (1982), P. [429]-444.

Verhuizing van de oude bibliotheek naar de nieuwe bibliotheek-vleugel aan de Tongersestraat te Maastricht, 1938.

Houben, A. H. H. (1982). Voormalige jezuïetenbibliotheek in maastricht, een kleine bibliotheekgeschiedenis. Campus Liber, (1982), Pp. [429]-444, (1982), P. [429]-444.

Voormalig klooster der Jezuïeten te Maastricht, thans hoofdgebouw der Rijksuniversiteit Limburg. Geheel rechts de bibliotheekvleugel.

Houben, A. H. H. (1982). Voormalige jezuïetenbibliotheken in maastricht, een kleine bibliotheekgeschiedenis. Campus Liber, (1982), Pp. [429]-444, (1982), P. [429]-444.

Kerncollecties:

- etnografie en antropologie
- geneeskunde en psychologie
- juridica
- 'Golden Age of Illustration'
- prijsbanden
- kluis: de pareltjes
- Limburgcollectie

Travels into the unknown

Explore images from our travel treasures and see how we encountered the other in former times.

2. De jezuieten als bruggenbouwers tussen West en Oost (1)

- Projectie droombeelden en angsten op China: modelsamenleving of 'geel gevaar'?
- De Sociëteit van Jezus en de missie-avonturen van de jezuieten in Azië
- De *exercitia spiritualia* van Ignatius De Loyola (1491-1556)
- Alessandro Valignano en de missie naar Japan en China (1539-1606)

EXERCITIA
SPIRITVALIA
IGNATII DE
Loyola.

Cum Facultate superio-
rum.

MOGVNTIAE,
Ex officina Typographica Io-
annis Albini, Anno
M. DC.

Della Segreteria Della Segreteria.
LETTERA
DEL
P. ALESSANDRO
VALIGNANO.

VISITATORE DELLA
Compagnia di Giesù nel Giappone e
nella Cina de' 10. d' Ottobre
del 1599.

AL R. P.
CLAUDIO AQQVAVIVA
GENERALE DELLA MEDESIMA
COMPAGNIA.

IN ROMA, Appresso Luigi Zannetti. 1623.
CON LICENZA DE SUPERIORI.

2. De jezuieten als bruggenbouwers tussen West en Oost (2)

- De jezuieten bereikten in 1582 Macao en in 1601 Peking
- China telde rond 1600 ca. 150 miljoen Chinezen, Europa had ca. 75 miljoen inwoners
- Tussen 1582 en 1773 gingen rond de 400 buitenlandse jezuieten naar China
- Missie bleef kleinschalig

2. De jezuiten als bruggenbouwers tussen West en Oost (3)

- Dialoog tussen missionarissen en *literati*
- De jezuiten gebonden aan Chinese spelregels
- Politiek van accommodatie: geen doelbewuste strategie
- Christendom en confucianisme: compatibel?
- *Pied à terre* bij de Ming-dynastie en de Quing-dynastie
- Jezuiten imponeerden door kennis en kunde
- Keizer Kangxi (1661-1722) positief over de jezuiten
- Ritenstrijd
- Paus verbod confucianistische rituelen
- Opheffing jezuitenorde in 1773

3. Bijzondere 'China-boeken' uit de Jezuïetencollectie

Foto's: Souhaila Koudan

Jerónimo Nadal

Evangelicae historiae imagines, 1593

- **Jerónimo Nadal (1507-1580)** werkte nauw samen met De Loyola
- Meester-graveurs Jan en Hieronymus Wierix uit Antwerpen: 153 kopergravures
- Rol van visuele kunst bij de verspreiding van het geloof
- Zakbijbel tijdens de missie

VENITE AD ME OMNES QUI
LABORATI ET ONERATI ESTIS
ET EGO REFICIAM VOS.

EVANGELICAE HISTORIAE IMAGINES

*Et inter Considerationem, quae non sine in ipsis scripturis ministratur,
Et ordinem sequitur, ut Christi in ipsis.*

Auctore Hieronymo Natali Societatis IESV Theologo
Auctoris Anno Dni M.D.XCVI.

SVPERIORVM PERMISSV.

ANNUNCIATIO.

Luc. 1.

1
100

A. Conceptio Spiritus, qui descendit in
Innocentiam Christi, et descendit
habere legem.	E. Insuper Angelus ad Mariam Pro-
phetam, cum rebus, et dicitur Maria
se Deo unum, et sine Matre Dei.
D. Hic est Spiritus Gabriel, de quo dicitur
scriptura: et dicitur.	F. Crudo homine, qui de Deo factus est homo.
C. Natus est ab eis, unde dicitur ad Mariam
fugit peritiam.	G. Eadem de Christo factus servitus, et bene
peritiam servitus.
D. Genitrix, qui dicitur Luce in quo
Dicitur, in quo Maria.	H. Et dicitur peritiam, dicitur servitus in
Luce, ad Christum servitiam
peritiam servitiam.

Nicolas Trigault

De Christiana expeditione apvd Sinas, 1615 (1)

- **Nicolas Trigault (1577-1628)**: eerste jezuïet die over China publiceerde
- *De Christiana expeditione* gebaseerd op manuscript van **Matteo Ricci (1552-1610)**
- Beroemd boek in Europa
- Titelpagina: Ricci en Franciscus Xaverius
- Onderwerp: missiewerk, politiek, geografie, filosofie en godsdiensten in China.
- Ricci was grondlegger van de accommodatiepolitiek
- Kǒng Fūzǐ (meester Kong) gelatiniseerd in 'Confucius':
- Ricci: 'Li Madou'

Nicolas Trigault

De Christiana expeditione apvd Sinas, 1615 (2)

- Matteo Ricci was een hoogopgeleide, veelzijdig getalenteerde jezuiet
- Ricci maakte indruk vanwege zijn brede kennis
- Bagage: boeken, muziekinstrumenten, klokken, telescopen...
- Uitwisseling van wetenschappelijke inzichten

Nicolas Trigault

De Christiana expeditione apud Sinas, 1615 (3)

- Ricci oogstte bewondering voor zijn kaarten
- Wereldkaart met China in het midden
- Ricci bewonderde op zijn beurt China
- Christendom en confucianisme verenigbaar
- Ricci begraven in Chinese lijkwade
- Trigault moest daarna positie van de jezuïeten in China versterken
- Rol Johann Adam Schall von Bell (1592 – 1666) bij Chinese kalender
- Ritenstrijd

Chinese world map, drawn by the Jesuits (early 17th century). Reproduction in "Historic Maritime Maps" Donald Wigal

File: <https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:JesuitChineseWorldMapEarly17thCentury.jpg> (cc-pd)

Athanasius Kircher

China monumentis, 1667

- **Athanasius Kircher (1602-1680)** was Duitse jezuïet en polyglot
- Titelpagina: Christusmonogram (IHS)
- Franciscus Xaverius, Ignatius de Loyola, Johann Adam Schall von Bell en Matteo Ricci
- Kircher schreef dit overzichtswerk uit bewondering voor China
- Chinese karakters leken volgens hem op Egyptische hiërogliefen
- Invloed van dit werk niet te overschatten

Two Girls on Expedition in China

Retracing the footsteps of the Jesuits

Two Girls in China - The movie

François de Rougemont

Sinarum philosophus, 1687

Historia Tartaro-Sinica nova, 1673

- **François de Rougemont** (1624 - 1676): eene vaan us
- Lichting 1656 olv Michal Boym (Couplet, Verbiest...)
- Eén van de ijverigste missionarissen in China
- Christenvervolgingen 1664, gevangenschap in Canton en de *Historia Tartaro-Sinica nova*
- Mede-auteur van het werk *Confucius Sinarum philosophus*
- Vertaling klassieke werken Confucius
- Doel was Europese acceptatie van het confucianisme en missiewerk legitimeren

Philippus Couplet

Historie van eene groote, christene mevrouwe van China, 1694

- Lichting 1656 (De Rougemont, Verbiest, ...)
- Christenvervolgingen en gevangenschap
- Eerste Chinezen in Europa
- Mede-auteur van het werk *Confucius Sinarum philosophus*
- Biografie Candida Hiu
- Financiële ondersteuning van de missie
- Apostel van China
- Onfortuinlijke dood

1694/1695
HISTORIE
 VAN EENE GROOTE,
CHRISTENE
 MEVROUWE
 VAN CHINA
 MET NAEME
 MEVROUW CANDIDA
HIU.

Inde welcke (met de gelegenthey, die haer nu
 voorwent) de gewoonte van dat volck, het vast-
 stellen der Religie, de maniere van handelen
 der Verkondighers des Gheloofs, ende de oeffe-
 ningen van godvruchtigheyt der nieuwe Chri-
 stenen, als oock eenighe andere saecken weerdigh
 om te wesen, uytgeleydt worden,

BESCHREVEN

Door den Eerwaerdighen Pater PHILIPPVS COVPLEET
 vande Societeyt Iesu, verkondigher des Geloofs, in het sel-
 ven Ryck: ende in onse Nederlandische taale door
 H. I. D. N. W. P. overgheset.

TOT ANTWERPEN,

Inde Druckerij van KNOBBAERT by FRAN-
 CISCUS MULLER 1694.
 met Oorlof der Ouersten.

*Madame Candide Hiu petite fille du Grand
 Viceroy de la Chine, Illustre pour sa pieté.
 Elle mourut le 24 octobre 1680. âgée de 73
 ans dans la Province de Nankin.*

a Paris chez Vele

HISTOIRE
 D'UNE DAME
CHRÉTIENNE
 DE LA CHINE.

OU

À L'OCCASION DES USAGES
 de ces Peuples, l'établissement de la
 Religion, les manieres des Mission-
 naires, & les Exercices de Piété des
 nouveaux Chrétiens sont expliqués.

A PARIS,

ESTIENNE MICHALET,
 imprimeur du Roy, rue S. Jacques,
 à l'Image S. Paul, près la Fontaine
 Saint Severin.

M. D C. LXXXVIII.

Avec Approbation & Permission.

Louis Le Comte

Nouveaux memoires sur l'etat présent de la Chine, 1698

- Verbiest verzoekt Louis XIV een nieuwe missie op te zetten
- Doel was christelijke invloed verspreiden aan het Chinese hof en overdragen wetenschappelijke kennis
- Lichting 1687 olv Jean de Fontaney (Tachard, Le Comte)
- Observaties uitvoeren en waardevolle informatie verzamelen
- Nouveaux memoires: astronomische instrumenten van het observatorium in Peking
- Ritenstrijd en verbod

NOUVEAUX
MEMOIRES
SUR
L'ETAT PRESENT
DE
LA CHINE.

Par le P. LOUVELLE COMTE de la Com-
pagnie de JESUS, Mathématicien du Roy.

TOME PREMIER

Troisième Edition revue & corrigée sur la
dernière de Paris.

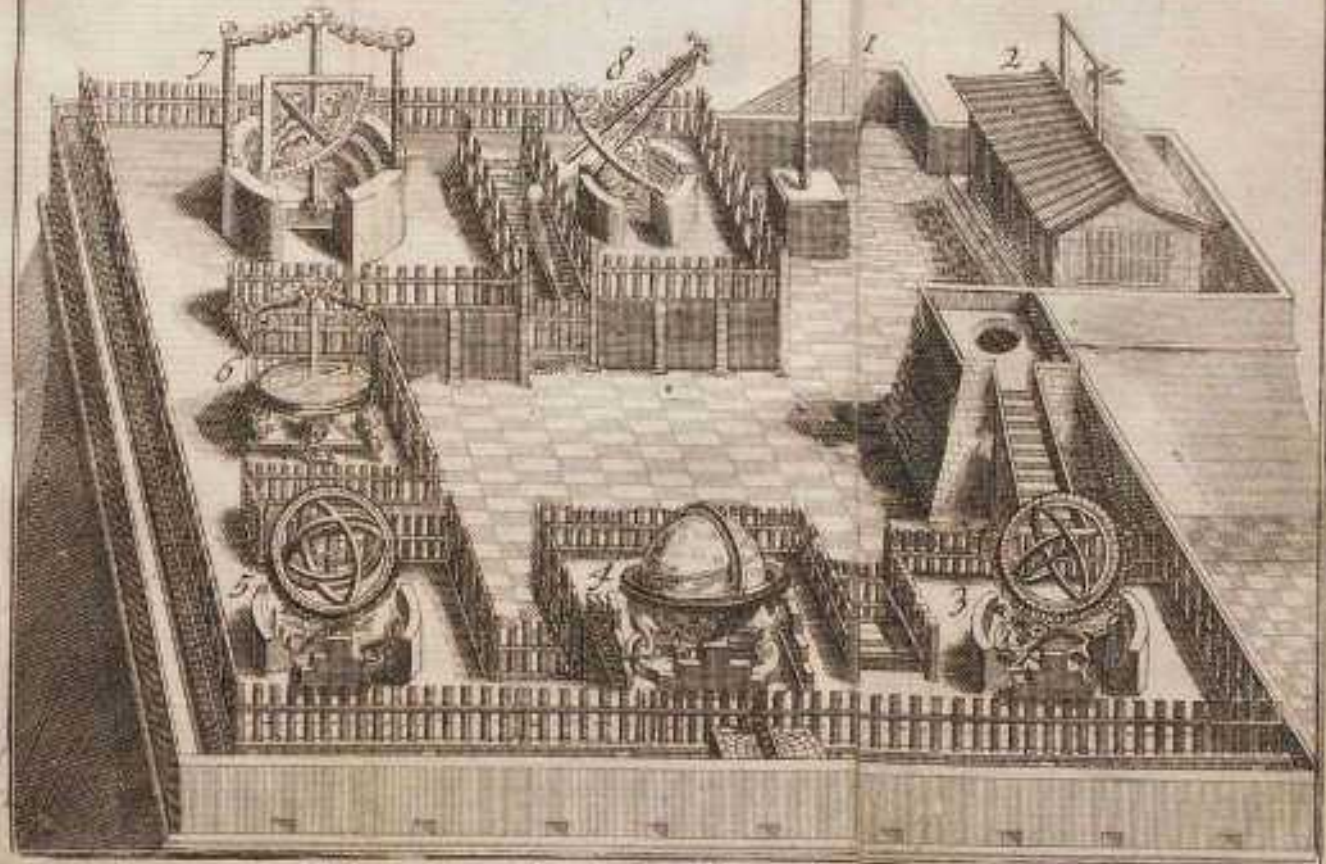

A AMSTERDAM,

Chez { HENRI DESBOURDES
&
ANTOINE SCHELPE.

M. DC. LXXIII.

Observatoire de Pekin

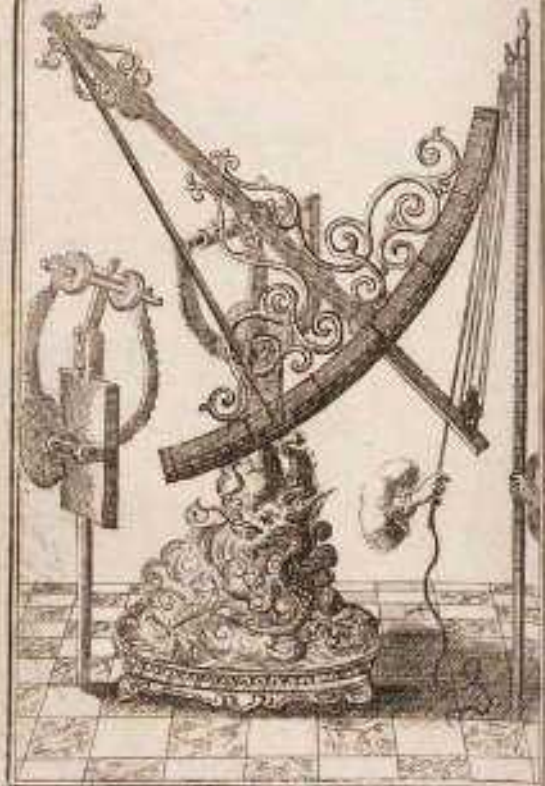
1. Degre pour monter a l'Observatoire. 3. Sphere Equinoxiale. 5. Sphere Zodiacale. 7. Quart de Cercle.
 2. Salle ou se retirent les Observans. 4. Globe Celeste. 6. Horiz en Azimut. 8. Sextant.

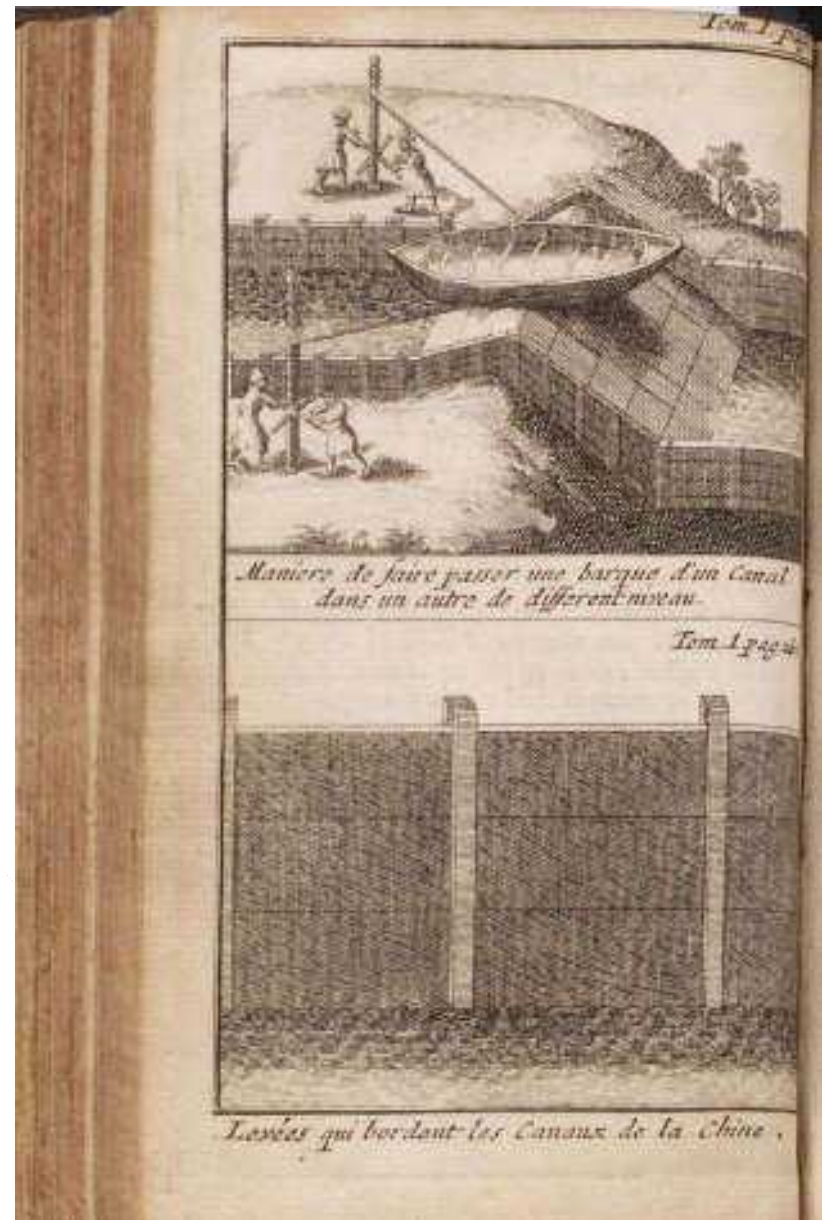
Globe Celeste de 6 p. de diametre.
6.^e Machine.

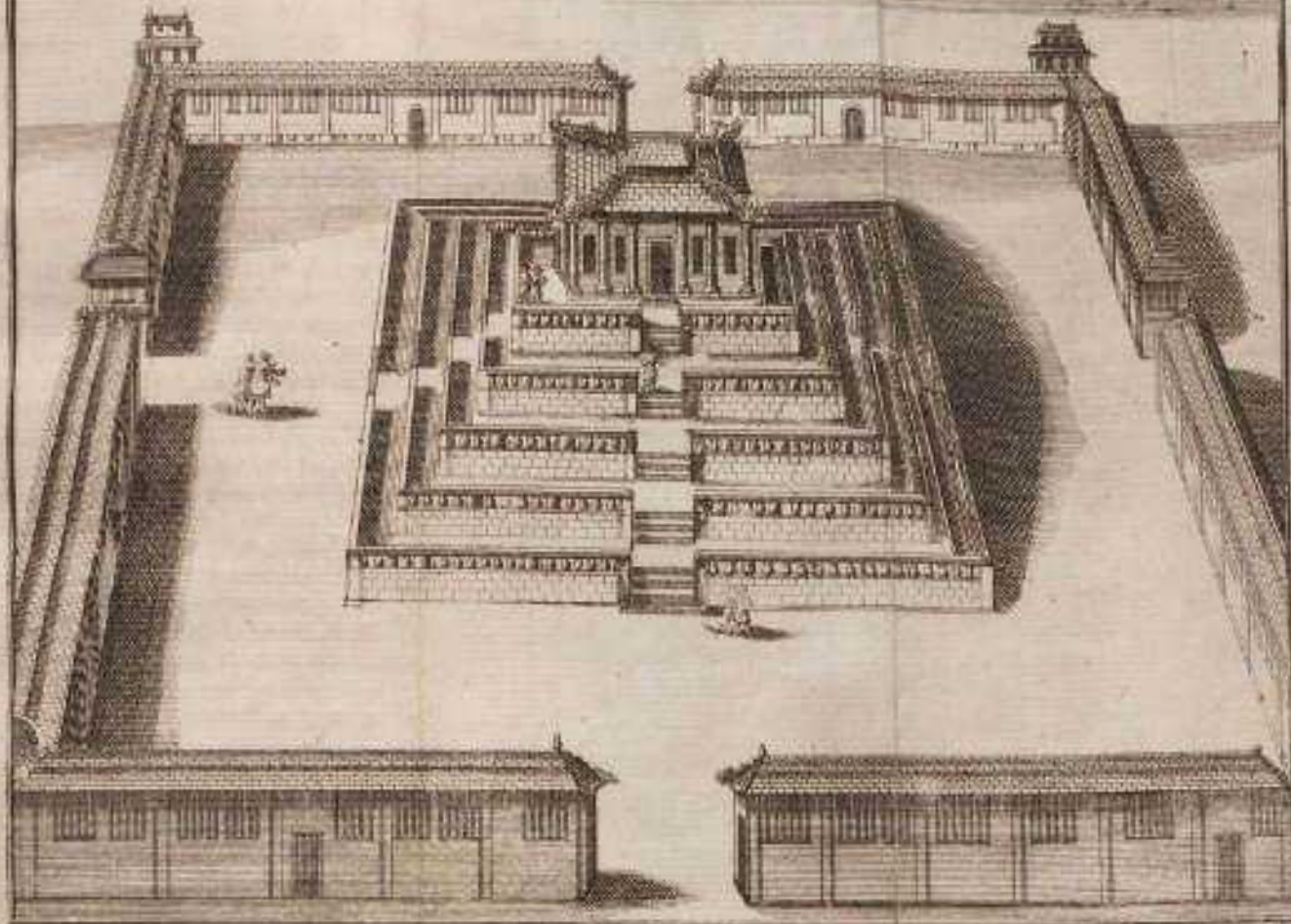

Quart de Cercle de 6 pieds de rayon.
4.e Machine.

Sextant de 8. pieds de rayon.
5.e Machine.

Le Trône de l'Empereur de la Chine, placé au milieu d'une des plus grandes cours du Palais, et élevé sur cinq bases de Marbre blanc.

Jean-Baptiste Du Halde

Ausführliche Beschreibung des Chinesischen Reichs und der grossen Tartarey, 1735

- **Jean Baptiste Du Halde (1674 – 1743)** schreef standaardwerk
- Net als Kircher schreef De Halde uit bewondering
- Jean-Baptiste Bouguignon d'Anville (1697-1782) maakte kaarten
- De graveur en uitgever Antoine Humblot beklemtoond elegantie van China met een 'chinoiserie-stijl'
- Volgens Voltaire het beste wat ooit over China was geschreven

Jean-Baptiste Bouguignon d'Anville

Nouvel atlas de la Chine, 1737

- Beroemde cartograaf Jean-Baptiste Bouguignon d'Anville (1697-1782)
- Witte gebieden
- Eerdere kaarten en landmetingen
- Kritiek op spelling en breedtegraden
- Tot in de 19e eeuw meest accurate weergave van China

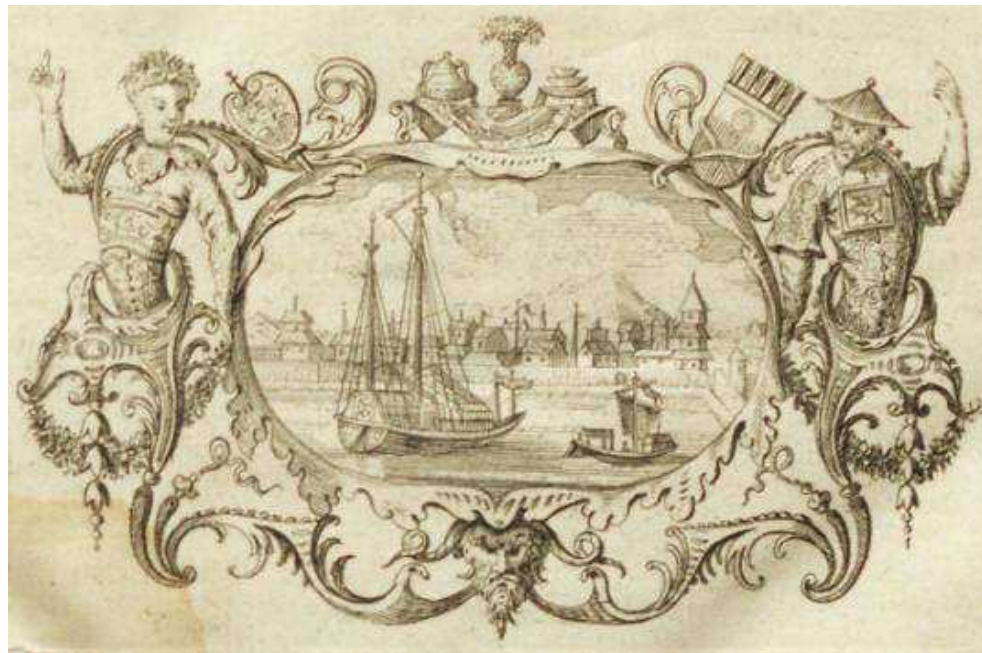

NOCE CHINOISE.

4. De Jezuïeten en het beeld van China

- Missie naar China was kleinschalige onderneming
- Invloed op het beeld van China in Europa was niettemin groot
- Jezuïeten op zoek naar aanknopingspunten China

Relevante links:

Online expositie: umlib.nl/chinaexpositie

Livestream lezing: <https://www.youtube.com/watch?v=lueDBKEWcrg>

Bijzondere Collecties Universiteit Maastricht: umlib.nl/specialcollections

Two girls on expedition in China: <https://library.maastrichtuniversity.nl/two-girls-in-china/>

Literatuur: een selectie

Frans Halsmuseum. (2017). *Barbaren & wijsgeren : het beeld van china in de gouden eeuw*. (T. Weststeijn & M. Jonker, Eds.). Uitgeverij Vantilt.

Reed, M., Demattè, P., & Getty Research Institute. (2007). *China on paper: European and Chinese works from the late sixteenth to the early nineteenth century*. Los Angeles, Calif: Getty Research Institute.

Golvers Noël. (1999). *François de rougemont, s.j., missionary in ch'ang-shu (chiang-nan) : a study of the account book (1674-1676) and the elogium* (Ser. Louvain chinese studies, 7). Leuven University Press/Ferdinand Verbiest Foundation.

Spence, J., & Groot, J. (1987). *Het geheugenpaleis van matteo ricci*. Elsevier.

Alle in deze presentatie gebruikte afbeeldingen zijn afkomstig uit de Bijzondere Collecties van de Universiteit Maastricht, tenzij anders vermeld.